

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Egypt'ania ocenení nobelovou cenou a
ich reprezentácia vo svete**

Veronika Vasilková

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Bakalářská práce

**Egypt'ania ocenení Nobelovou cenou a
ich reprezentácia vo svete**

Veronika Vasilková

Vedoucí práce:

Mgr. Ivan Ramadan

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prehlasujem, že som prácu spracovala samostatne a použila len uvedené pramene a literatúru.

Plzeň, apríl 2014

.....

Na tomto mieste by som rada poďakovala vedúcemu mojej bakalárskej práce Mgr. Ivanovi Ramadanovi za poskytnuté rady, trpezlivosť a pomoc pri tvorbe práce.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	OSOBNOSŤ ALFRÉDA NOBELA	3
	2.1 Nominácia a udeľovanie cien.....	5
	2.2 Obsah ceny.....	5
3	ANWAR AS-SÁDÁT	7
	3.1 Camp David	11
	3.2 Nobelova cena.....	12
	3.3 Reakcie na Sádáta.....	13
4	NAGÍB MAHFÚZ	16
	4.1 Nobelova cena.....	19
	4.2 Mahfúz po ocenení Nobelovej ceny	20
	4.3 Reakcie na Mahfúza	22
5	AHMED ZEWAİL	24
	5.1 Nobelova cena.....	27
	5.2 Zewail po ocenení Nobelovej ceny.....	30
	5.3 Snaha o osvetu.....	30
6	MUHAMMAD AL-BARÁD^{CÍ}	33
	6.1 Nobelova cena.....	34

6.2 IAEA.....	37
6.3 Al-Barád^cí po udelení Nobelovej ceny.....	38
6.4 Médiá a al-Barád^cí	39
7 ZÁVER	41
8 POUŽITÁ LITERATÚRA A PRAMENE	43
9 RESUMÉ	48

1 ÚVOD

Nobelova cena sa stala v roku 1901 prvým medzinárodným ocenením, ktoré sa začalo udeľovať bez ohľadu na štátnu alebo náboženskú príslušnosť. Každoročne sa udeľuje v šiestich kategóriách a výber laureátov podnecuje živé diskusie po celom svete.

V roku 1978 Nobelovu cenu za mier získal po prvýkrát muslim, Anwar as-Sádát. V mojej bakalárskej práci sa zaoberám životom a prácou štyroch Egyptanov ocenených Nobelovou cenou v akejkolvek kategórii, vrátane spomínaného as-Sádáta. V práci postupujem chronologicky podľa roku ocenenia a predstavujem život laureátov do ocenenia Nobelovou cenou a ich hlavnú prácu, ktorá viedla k tomuto oceneniu. Mojim cieľom je predstaviť reakcie vyvolané rozhodnutím Nobelovej komisie alebo prácou laureátov a vnímanie jak v zahraničí, tak na domácej pôde a ich pôsobenie po udelení Nobelovej ceny, ktorý zhrňujem v záverečnej podkapitole v každej kapitole.

Dôvodom, prečo sa v práci venujem oceňovaniu Egyptanov Nobelovou cenou je fakt, že Nobelove ocenenie nie je v arabskom svete udeľované často. Napriek tomu je táto téma široká a z toho dôvodu som výber zúžila na krajinu Egypt.

Práca je spracovaná formou obsahovej analýzy dostupných materiálov. Pri spracovávaní práce som vychádzala najmä z anglicky napísaných publikácií a článkov. Názvy diel autora Mahfúza som uvádzala v anglickom a arabskom prepise a pri názvoch ocenení a organizáciách som využila anglické názvy alebo slovenské ekvivalenty. Pri prepise slov z arabského jazyka som používala vzor nastavený Prof. PhDr. Ľubošom Kropáčkom CSc. v *Duchovných cestách islámu*.¹ V práci

¹ KROPÁČEK, 2003, s. 275.

tiež používam výraz *muslim*, podľa preferencie slovenského arabistu Doc. PhDr. Karola R. Sorbyho DrSc. pred používaním výrazu *moslim*.²

² SORBY, 2005, s. 3.

2 OSOBNOSŤ ALFRÉDA NOBELA

Alfréd Nobel bol švédsky chemik, inžinier a vynálezca 19. storočia. Narodil sa v Štokholme v roku 1833 do rodiny známej vďaka predkovi, ktorý bol významný inžinier 17. storočia. V rokoch 1850 až 1852 študoval vo viacerých európskych krajinách. Dôležité vzdelanie získal v Paríži, kde v laboratóriu študoval rok pod dohľadom známych učiteľov chémie (napr. známy chemik Jules Pelouze). V roku 1847 vynášiel žiak profesora Pelouze Ascanio Sobrero novú trhavinu, ktorú nazval pyroglycerine (neskôr premenovaný na nitroglycerín). Vyhlásil ju za nemožnú ovládať. Po príchode do Paríža sa Nobel zoznámil s nitroglycerínom.³ Po skončení štúdia sa musel vrátiť do Ruska, kde pomáhal v otcovom podniku, ktorý bol na pokraji krachu. Popri práci v Rusku sa venoval výskumu a experimentom ako využiť nitroglycerín pre trhacie práce.⁴

Prvý významný míľnik v jeho živote nastal v októbri v roku 1863, keď ešte len ako 30 ročný získal patent na explozívnu látku dnes známu ako rozbuška.⁵ V roku 1864 založil firmu Nitroglycerín AB v Štokholme. O tri roky neskôr Nobel vynášiel a patentoval dynamit. Názov prevzal z gréckeho slova *dynamis*, čo znamená sila. Dopyt po dynamite rýchlo vzrástol a rozšíril sa do viacerých krajín, vrátane Veľkej Británie, Švédska a Spojených štátov.⁶ V roku 1868 bol Nobel spolu s otcom ocenený za „významné objavy praktickej hodnoty pre ľudstvo“ Letterstedovu cenou Kráľovskou švédskou akadémiu. Túto cenu si Nobel veľmi vážil a inšpiroval sa ňou pri písaní svojej vôle.⁷ Roku 1871 založil Britskú

³ LEVINOVITZ-RINGERTZ, 2001, s. 5-7.

⁴ NOBELPRIZE: Alfred Nobel Timeline [online], dostupné z: http://www.nobelprize.org/alfred_nobel/biographical/timeline/; [cit. 15. 10. 2013].

⁵ LEVINOVITZ-RINGERTZ, 2001, s. 7.

⁶ NOBELPRIZE: Alfred Nobel Timeline [online], dostupné z: http://www.nobelprize.org/alfred_nobel/biographical/timeline/; [cit. 15. 10. 2013].

⁷ LEVINOVITZ-RINGERTZ, 2001, s. 9.

spoločnosť dynamitu (British Dynamite Company), ktorá sa neskôr premenovala na Nobelovu spoločnosť výbušnín.⁸

Nobelove firmy prosperovali po celom svete. Počas svojho života prepísal poslednú vôľu tri krát, posledný krát vo Švédsko-nórskom klube v Paríži, kde vtedy žil. Vôľa obsahuje želanie poskytnutia jeho celého majetku cestou finančnej podpory ako „*ceny tým, ktorí v priebehu predchádzajúceho roka mali najväčšiu zásluhu k prospechu ľudstva.*“⁹ Jasne sa v nej píše, že cena sa udeľuje bez ohľadu na štátnu príslušnosť kandidátov, čím získava prvenstvo medzi medzinárodnými cenami takéhoto rozsahu. Ceny mali byť udeľované vo fyzike, chemických objavoch, psychológii alebo medicíne, za literatúru, za najväčšiu snahu o bratstvo medzi národmi, za zrušenie alebo zníženie armád a za organizáciu a propagáciu mierových kongresov.¹⁰ Od roku 1969 sa založila *Cena Švédskej národnej banky za rozvoj ekonomickej vedy na pamiatku Alfréda Nobela.*¹¹ Jeho vôľa vyvolala rozruch po celom svete, pretože v tej dobe bolo nezvyčajné, aby niekto daroval toľko peňažnej hodnoty na vedecké účely. Objavili sa aj kritické názory, ktoré boli proti medzinárodnej cene a požadovali, aby sa cena udeľovala iba Švédom.¹² Nobel stanovil, že jeho majetok by mal byť uložený v podobe cenných papierov a v tej dobe bol vyčíslený na viac než 31 miliónov SEK (švédska koruna).¹³ Alfréd Nobel umrel v roku 1896 ale prvé Nobelove ceny sa začali udeľovať až v roku 1901.¹⁴

⁸ NOBELPRIZE: Alfred Nobel Timeline [online], dostupné z: http://www.nobelprize.org/alfred_nobel/biographical/timeline/; [cit. 15. 10. 2013].

⁹ NOBELPRIZE: Alfred Nobel's Will [online], dostupné z: http://www.nobelprize.org/alfred_nobel/will/; [cit. 15. 10. 2013].

¹⁰ Tamtiež.

¹¹ NOBELPRIZE: The Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel [online], dostupné z: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/; [cit. 17. 10. 2013].

¹² LEVINOVITZ-RINGERTZ, 2001, s. 12.

¹³ NOBELPRIZE: The Nobel Prize Amounts [online], dostupné z: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/about/amounts/index.html; [cit. 15. 10. 2013].

¹⁴ LEVINOVITZ-RINGERTZ, 2001, s. 11-12.

2.1 Nominácia a udeľovanie cien

Dnes je Nobelova cena udeľovaná v Nórsku a Švédsku, a to z toho dôvodu, že v čase keď Nobel podpísal závet (1895) boli tieto dva štáty spojené. Únia sa rozdelila v roku 1905, ale na spôsob udeľovania Nobelovej ceny to dopad nemalo.¹⁵ Každý rok sa na základe Nobelovho rozhodnutia z jeho majetku upisuje úrok, ktorý slúži ako odmena nositeľom Nobelovej ceny.¹⁶ Ceny za ekonomiku, chémiu a fyziku, filozofiu alebo medicínu a literatúru sa udeľujú vo Švédsku. Nobelova cena za mier sa udeľuje v Nórsku.¹⁷ Každý rok sa cena udeľuje 10. decembra na výročie smrti Alfréda Nobela. Avšak samotný proces výberu kandidátov začína v septembri predošlého roku. V októbri sú vybraní nositelia cien a mená sa oficiálne vyhlásia.¹⁸

2.2 Obsah ceny

V každej kategórii môžu byť ocenené dve práce jednou cenou. Pri spolupráci dvoch alebo troch osôb sa cena delí medzi nich. Podľa pravidiel sa však nemôže deliť medzi viac než tri osoby. Ďalším pravidlom je, že sa cena udeľuje iba žijúcim kandidátom. Inštitúcie v Nórsku a Švédsku rozposielajú výzvu na návrhy kandidátov do celého sveta približne rok pred udeľovaním cien. Pod každým druhom ceny sú zastúpení významní vedci alebo odborníci v odbore a nositelia tej danej Nobelovej ceny.¹⁹ Cena, ktorá má podobu medaily, bola navrhnutá Erikom Lindbergom v roku 1902²⁰ a jej spodná vrstva je zložená z osem karátového zlata, zatiaľ čo vrchná vrstva je zložená z 23 karátového zlata

¹⁵ LEVINOVITZ-RINGERTZ, 2001, s. 26.

¹⁶ BROŽ, 2010, s. 201.

¹⁷ LEVINOVITZ-RINGERTZ, 2001, s. 25.

¹⁸ NOBELPRIZE: Nomination and Selection of Peace Prize Laureates [online], dostupné z: <http://www.nobelprize.org/nomination/peace/>; [cit. 15. 10. 2013].

¹⁹ BROŽ, 2010, s. 201-202.

²⁰ ZEWAİL, 2002, s. 188.

v priemere 66mm a jej priemerná hmotnosť je 175gramov. Za každú kategóriu medaila predstavuje iný motív. Čo sa týka ceny za fyziku a chémiu a medicínu a literatúru, na líci je vyobrazený portrét Alfréda Nobela a dátum jeho narodenia a úmrtia. Rub medaily za fyziku a chémiu je vyzdobený bohyňou Isis, egyptskou bohyňou materstva²¹ a Géniom (boh vedy) s nápisom „*Invencia zvyšuje hodnotu života, ktorý je krásny prostredníctvom umenia*“, v prípade medicíny ide o obraz študenta medicíny s otvorenou knihou, pričom naberá vodu z prameňa, aby uhasil smäd chorého dievčaťa a medailu za literatúru zdobí muž píšuci báseň o múze. Na rube ceny za mier sú tri mužské postavy a nápis „*Za mier a bratstvo medzi ľuďmi*“. Rub medaily za ekonomiku zdobí znak akadémie s nápisom Kráľovská švédská akadémia vied.²²

²¹ NOBELPRIZE: Banquet Speech [online], dostupné z: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/chemistry/laureates/1999/zewail-speech_en.html; [15. 10. 2013].

²² BROŽ, 2010, s. 203.

3 ANWAR AS-SÁDÁT

Anwar as-Sádát, ďalej len Sádát, sa narodil 25. decembra 1918 severne od Káhiry v dedine nazvanej Mit Abul-Kum do chudobnej rodiny.²³ Mal 13 súrodencov a jeho otec mal tri manželky.²⁴ Vďaka sčítanosti starého otca jeho otec ako prvý v dedine ukončil základnú školu a nadobudol titul *efendi* (vzdelaný muž).²⁵ Predmety boli vyučované v angličtine, vďaka čomu mal možnosť zamestnať sa v Britskej okupačnej armáde. Keďže jeho otec trávil veľa času v armáde, o Sádáta sa starala jeho negramotná babička, ktorá napriek negramotnosti bola v dedine vážená pre svoju múdrosť a liečiteľstvo. Prialo si, aby Sádát nasledoval cestu svojho otca, a tak získal svetské aj náboženské vzdelanie. Najprv chodil do Koránskej školy a neskôr navštevoval Kresťanskú školu. Ako malému chlapcovi mu babička a matka rozprávali príbehy o statočných bojovníkoch, ktorí bojovali za oslobodenie Egypta, a tak si Sádát vypestoval nenávisť k Britom. V roku 1924 Sádátov otec stratil prácu a rodina bola nútená sa odsťahovať do Kubri al-Qubbah neďaleko Káhiry, kde žili v biednych podmienkach.²⁶ Tu si začal uvedomovať sociálne rozdiely medzi spolužiakmi. Študoval na al-Ahram, kde neuspel v získaní maturity. Neúspech videl ako znamenie, že je príliš nedbanlivý a sebavedomý a skúšku nakoniec zložil na inej škole.²⁷ Po strednej škole sa chcel venovať herectvu, avšak jeho talent nebol Káhirským divadlom ocenený, a tak svoj záujem preorientoval na armádu. V roku 1937 získal miesto vo vojenskej akadémii. Po 9 mesiacoch ju absolvoval s titulom poručík. S chuťou po ďalšom vzdelávaní sa pokúsil získať bakalársky

²³ IBIBLIO: Anwar al-Sadat [online], dostupné z <http://www.ibiblio.org/sullivan/bios/Sadat-bio.html>; [cit. 16. 10. 2013].

²⁴ FINKLESTONE, 1996, s. 7.

²⁵ ROSEN, 1986, s. 13.

²⁶ FINKLESTONE, 1996, s. 2-7.

²⁷ SADAT, 1978, s. 7-11.

diplom na Londýnskej univerzite pod záštitou Britského inštitútu v Egypte, avšak neúspešne.

Sádát bol vyslaný na službu do Manqabádu, v ktorej sa prvý krát stretol s Gamálom Abd an-Násirom, ďalej len Násir. Napriek odlišným sociálnym ideológiám ich spájala spoločná túžba vyhnat Britov z Egypta.²⁸ Sformovali spoločenstvo Slobodných dôstojníkov. V tomto čase sa tiež prvý krát stretol Muslimským bratstvom, ktoré sa spočiatku zdalo vhodné pripojiť k Slobodným dôstojníkom. Sádát si časom uvedomil rozdiely ich cieľov.²⁹ Slobodní dôstojníci mali za cieľ zbaviť sa kráľa Farúka a egyptskej vlády, ktorá bola v područí britských okupantov. Britskí okupanti manipulujúci s egyptskou vládou vyvolali prvé protibritské povstanie Slobodných dôstojníkov konajúce sa v lete 1941, na ktorom sa Sádát podieľal. Profašistickí egyptskí dôstojníci na čele so Sádátom plánovali priamu akciu, ktorej cieľom bolo znovudosadenie premiéra Alího Mahira Pašu. Akcia však bola neúspešná.³⁰ Neskôr v tom istom roku Sádátovi hrozilo zatknutie kvôli spolupráci pri neúspešnom úteku al-Masrího (generál egyptskej armády) do Iraku, kde sa mal angažovať na povstaní proti britským jednotkám.³¹ V roku 1942 po vyzradení egyptsko-nemeckej akcii proti Británii Sádát už zatknutiu neunikol a bol uväznený na dva roky.³² Čas vo väzení trávil efektívne zdokonaľovaním angličtiny a učením sa nemčiny. V roku 1944 bola časť väzňov prepustená na slobodu, avšak Sádát medzi nimi nebol. Spolu s ďalšími piatimi väzňami sa pokúsil niekoľkokrát ujsť. Zorganizoval hladovku a museli ho preniesť do nemocnice. Pri prenose s pomocou priateľa, ktorý na neho čakal s autom, sa mu podarilo dozorcom utiecť.³³

²⁸ FINKLESTONE, 1990, s. 8-12.

²⁹ ROSEN, 1986, s. 22.

³⁰ GOMBÁR, 2009, s. 26.

³¹ FINKLESTONE, 1996, s. 14-15.

³² SADAT, 1978, s. 33-40.

³³ ROSEN, 1986, s. 28- 29.

Po úteku žil takmer rok ako utečenec, používajúc meno Hadji Muhammad. Po vojne bolo stanné právo zrušené a Sádát bol opäť slobodným mužom. Vrátil sa do otcovho domu a k pravej identite. S novými ideami oslobodenia Egypta prostredníctvom teroristických útokov sa vrátil k Slobodným dôstojníkom, avšak Násir s jeho novými nápadmi nesúhlasil.³⁴ Sádát zorganizoval vlastný tím a začal s jeho výcvikom na spáchanie atentátu. Cieľom atentátu mal byť Mustafa al-Nahás, hlava strany Wafd. Atentát bol neúspešný, a tak skupina podnikla úspešný útok na Osman Paša, ministra financií spolupracujúci s Britmi. Útočníka videl svedok, ktorý ho dokázal popísať a ten poskytol plné priznanie. Na základe toho bol Sádát opäť zadržaný.³⁵

Po prepustení v roku 1950 sa vrátil k Slobodným dôstojníkom, ktorým velil Násir. Sádátova pozícia v armáde bola obnovená a v roku 1952 dokonca získal hodnosť podplukovník. V tom čase pôsobil ako dvojitý agent pracujúci pod Slobodnými dôstojníkmi aj v armáde.³⁶ Slobodní dôstojníci mali hlavný trojbodový program: vyhnať Britov z Egypta; zbaviť kráľa Farúka moci; a nastoliť demokratický režim. Prevrat plánovali na november 1955, avšak okolnosti ohľadom *Black Saturday* (séria nepokojov po zabití egyptských policajtov britskými vojakmi v roku 1952³⁷) ich prinútili k rýchlejšej akcii. V roku 1952 pod velením generála Nadžíba napadli veliteľstvo. Ďalším krokom bolo prinútenie kráľa k odstúpeniu z úradu a prevzatie moci armádou pod velením generála. V roku 1953 sa Egypt vyhlásil republikou.³⁸ Prvým prezidentom novovyhlásenej Egyptskej arabskej republiky bol Nadžíb a v roku 1954 prevzal prezidentské kreslo Násir. Sádát zastával rôzne vládne funkcie.

³⁴ WAGNER, 2007, s. 41.

³⁵ FINKLESTONE, 1996, s. 20- 21.

³⁶ WAGNER, 2007, s. 52.

³⁷ ADST: The Cairo Fire [online], dostupné z: <http://adst.org/2012/09/the-cairo-fire-of-1952/>; [cit. 16. 11. 2013].

³⁸ ROSEN, 1986, s. 36- 48.

V rokoch 1964 až 1966 a 1969 až 1970 bol Násirom vymenovaný za viceprezidenta.

Po smrti Násira bol v roku 1970 za prezidenta zvolený Sádát.³⁹ Rok 1971 mal byť rozhodujúci ohľadom mieru v Izraeli. Sádát sa rozhodol pre diplomatickú cestu a verejne Izraelu ponúkol mierové jednanie, avšak odmietnutie izraelskej premiérky Golda Meir vyjednávať s podmienkami Sádáta viedlo k vojnovým plánom oslobodzujúcim Sinaj.⁴⁰ Jomkipurská vojna začala 6. októbra 1973 a skončila 25. októbra. Výsledok vojny bol nerozhodný, dodávky zbraní z USA do Izraelu spôsobilo zástavu ropy zo Saudskej Arábie do USA a to viedlo k vymáhaniu mieru zo strany USA.⁴¹ Americký diplomat Henry Kissinger sa v Káhire stretol so Sádátom a dohodli sa na prvom egyptsko-izraelskom jednaní. Sádátovým cieľom bolo najmä stiahnutie izraelských vojsk zo Sinajského polostrova. Vyjednávači sa dohodli na výmene vojnových väzňov, avšak izraelské vojská naďalej okupovali Sinaj. V roku 1974 Sádát znovuotvoril Sinajský prieply, čím sprístupnil Egypt zahraničným investorom aj turizmu. Toto sprístupnenie však vyvolalo aj odmietavý postoj, najmä Muslimského bratstva. Otvorenie Sinajského prieply a Akabského zálivu Izrael zhodnotil ako ústupok Egypta a viedlo k podpísaniu druhej dohody. Izrael sa vzdal oblastí s ropou na Sinajskom polostrove a strategickej oblasti v Sinajských horách a Egypt súhlasil s prístupom Izraelu k Červenému moru.⁴²

V roku 1977 Sádát zverejnil rozhodnutie o mierovom vyjednávaní priamo v Izraeli. Podniknutá cesta vyvolala prekvapenie po celom svete a poukázala na serióznosť Sádátovho rozhodnutia dosiahnuť s Izraelom mier. Po oficiálnom pozvaní v prejave na konferencii v Knesete vyslovil

³⁹ WAGNER, 2007, s. 53- 62.

⁴⁰ FINKLESTONE, 1996, s. 75.

⁴¹ WAGNER, 2007, s. 69.

⁴² ROSEN, 1986, s. 92- 104.

prianie mieru medzi Izraelom a Egyptom, a tiež požiadavku stiahnutia Izraelu zo všetkých okupovaných oblastí od roku 1967 (po Šesťdňovej vojne) vrátane arabskej časti v Jeruzaleme. Odpoveď na požiadavky čakal s príchodom Begin (izraelský premiér od roku 1977) do Egypta, avšak stretnutie neprinieslo žiadny pokrok.⁴³ So Sádátovou proizraelskou politikou a snahou odstrániť psychologickú bariéru medzi Židmi a Arabmi väčšina arabských štátov nesúhlasila. Spojili sa s PLO (Organizácia pre oslobodenie Palestíny) do *Steadfastness Front*. Saudskoarabský kráľ Chálid si prial: „*nech sa lietadlo so Sadátom na ceste do Jeruzalema zrúti, aby sa nestal škandálom pre nás všetkých.*“⁴⁴ Taktiež mnoho zo Sádátových ľudí boli proti a odhovárali ho od cesty do Izraelu. Sádátove rozhodnutie podporili kráľ Hasan II. z Maroka, Nimajrí zo Sudánu a ománsky sultán Kábús.⁴⁵

3.1 Camp David

Snaha Sádáta zrýchliť mierový proces medzi Izraelom a Egyptom viedla k rozhovorom o prímerí s Ezer Weizmanom, izraelským ministrom obrany. S plánom Weizmana postupovať „krok za krokom“ nesúhlasil, a preto sa obrátil s prosbou o pomoc k USA. Carter, vtedajší prezident vystupujúci ako prostredník, zorganizoval stretnutie najvyšších predstaviteľov Egypta a Izraela v jeho sídle Camp David. 5. septembra 1978 privítal Sádáta a Begin na 13 dňovom jednaní.⁴⁶ Vzťah medzi Sadátom a Beginom bol chladný a Weizman si uvedomil, že všetka komunikácia mimo jednaní prebiehala sprostredkovaním americkej delegácie.⁴⁷ Sádát mal stanovené podmienky jasne, a to získať späť celý Sinajský polostrov, vyriešiť palestínsku otázku a zabezpečiť mier so

⁴³ WAGNER, 2007, s. 74- 77.

⁴⁴ FINKLESTONE, 1999, s. 209.

⁴⁵ FINKLESTONE, 1999, s. 209- 210.

⁴⁶ ROSEN, 1986, s. 121- 123.

⁴⁷ FINKLESTONE, 1999, s. 240- 241.

všetkými susednými štátmi Izraelu. V dobe podpisu návrhu však arabské štáty neprejavili záujem o podpísanie takejto dohody. Po prvýkrát by sa uznaním palestínskej identity považovali Palestínci za národ. Begin chcel zaistiť, aby Sinajský polostrov mohol byť osídľovaný Izraelmi. Prvé jednanie boli neúspešné z dôvodu odlišných podmienok na vytvorenie mieru, ale odhodlanie Cartera dosiahnuť uspokojivé riešenie pre obe strany nakoniec viedlo ku konečnej dohode. Návrh vytvorený Carterom bol podpísaný 17. septembra. Obsahoval dve rámcové dohody. Prvá sa týkala autonómie Západného brehu a Gazy a uznania legitímneho práva Palestíncov. Taktiež žiadala upevnenie vzťahov Izraelu s Jordánskom, Sýriou a Libanonom. Druhá dohoda sa týkala prístupu izraelskému loďstvu do Suezského prielivu potom, ako Izrael súhlasil s odstupom zo Sinajského polostrova. Taktiež sa ustanovilo nadviazanie ekonomických, diplomatických a kultúrnych stykov medzi Izraelom a Egyptom.⁴⁸ Konečná Egyptsko-izraelská mierová zmluva bola podpísaná 26. marca 1979 v Bielom dome a ukončila tak 30 rokov vojny. Obe strany sa zaviazali dosiahnuť úplné a trvanlivé urovnanie konfliktu na Blízkom východe.⁴⁹

3.2 Nobelova cena

Podpísanie rámcových dohôd viedlo k oceneniu Sádáta a Beginu Nobelovou cenou za mier v roku 1978. Begin sa zúčastnil slávnostnej ceremónie v Osle osobne. Za Sádáta, prvého muslima oceneného Nobelovou cenou za mier, cenu v hodnote 165 000 dolárov prevzal jeho dlhoročný priateľ a špeciálny poradca Sajid Mar'í.⁵⁰ Sádát vo svojom príhovore vysvetľoval, že krok podniknutý do Jeruzalema bol potrebný k docieleniu mieru, ktorý dlžil nasledujúcim generáciám.⁵¹ Nevyzdvihnutie

⁴⁸ GILBERT, 2002, s. 480- 481.

⁴⁹ WAGNER, 2007, s. 79.

⁵⁰ OBSERVE REPORTER, 1978, s. 16.

⁵¹ NOBELPRIZE: Nobel Lecture [online], dostupné z:

http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1978/al-sadat-lecture.html; [cit. 21. 2. 2014].

ocenenia osobne Sádátom jeho zastupiteľstvo uviedol z dôvodu pomalého mierového procesu. *„Kým nie je mier je nezmyselné, aby prezident Sádát sedel vedľa Begina počas slávnosti odovzdávania cien za mier.“*⁵²

3.3 Reakcie na Sádáta

Arabský svet vyjadril svoj negatívny postoj proti mierovej zmluve jednoznačne. V nových vzťahoch s USA a Izraelom videli zo strany Egypta zradu. Následne bol na Bagdadskom summite dočasne vylúčený z Ligy arabských štátov a centrála sa z Káhiry presunula do Tunisu. Egypt, donedávna slúžiaci ako vzor arabskému svetu stál v čele arabského nacionalizmu, sa arabským štátom odcudzil a prerušili s ním diplomatické vzťahy.⁵³ Egyptské noviny v arabských štátoch zakázali.⁵⁴ Ku vierohodnosti Sádáta nepridalo stretnutie s Beginom v roku 1981, ktoré sa uskutočnilo pár dní pred zničením irackého nukleárneho reaktoru izraelskými vojenskými lietadlami. Egypťania a väčšina arabských štátov považovala Sádáta za spoluaktéra.⁵⁵

Šajch Omar Abdul Rahman, muslimský líder známy tiež ako „Slepý šajch“, videl v Sádátovi posla západného zla a viedol kampaň proti turizmu v Egypte. *„Šíria korupciu a protizákonné sexuálne aktivity, prenášajúce choroby a AIDS po krajine a snažia sa zničiť islamské hodnoty.“*⁵⁶

K problémom sa pridali tiež vnútropolitické. Egypt na uzatvorenie mieru nereagoval jednotne. Sádát si uvedomoval nárast organizovaných opozičných skupín proti jeho politike. K opozícii sa tiež pridalo Ľudové

⁵² ROSEN, 1986, s. 129.

⁵³ COOK, 2011, s. 150- 152.

⁵⁴ WAGNER, 2007, s. 84.

⁵⁵ FINKLESTONE, 1999, s. 271.

zhromaždenie. Odpor vznikal z dvoch základoch. Prvý vychádzal z nesúhlasu s uzatvorením mieru s Izraelom a druhý s ekonomickou politikou. Reformácia ekonomiky na typ *infitah*, ktorá bola založená na otvorení trhu zahraničným investorom a tiež na rozvoje turizmu, však spôsobila zväčšenie triednych rozdielov a nárast životných nákladov.⁵⁷ Nárast populácie (počas vlády Sádáta z 3 miliónov na 48 miliónov⁵⁸) spôsobil vysokú nezamestnanosť a nekvalitné školstvo viedlo k 75% negramotnosti. Presídľovanie obyvateľstva z dedín do miest spôsobilo viaceré problémy, a to najmä s poskytovaním vody, elektriny, ubytovania a kolapsy dopravy.

Hrozba občianskej vojny prinútila Sádáta ku krokom, o ktorých dúfal, že zmiernia nespokojnosť obyvateľstva. Začal s obnovou starých mešít v chudobných častiach Káhiry a otvoril triedy vyučujúce Korán, avšak tieto kroky rozpútali nárast rozbrojov medzi muslimami a kresťanmi. Po návrate z USA v roku 1981 sa pokúsil o posledné zabránenie nepokojov. Sádátovo nariadenie zatýkania všetkých osôb spojených s náboženským násilím uväznilo takmer 1500 ľudí.⁵⁹ Na protest dohôd z Camp David začali odchádzať dlhoroční funkcionári, ako napríklad Sádátov dlhoročný priateľ Sajed Marei, ktorý zanechal miesto hovorcu Ľudového zhromaždenia.⁶⁰ Na základe malej podpory dohôd v Camp David Sádát rozpustil parlament a nariadil nové voľby.⁶¹

Sádát udržoval dobré vzťahy s USA od roku 1972, odkedy vyhnal sovietske jednotky z krajiny. Po dohode v Camp David Sádát získal v USA silného partnera, kedy sa Carter zaviazal k dodávke balíčkov

⁵⁶ FINKLESTONE, 1999, s. 272.

⁵⁷ WEINBAUM, 1985, s. 206- 222.

⁵⁸ SEIB, 1985.

⁵⁹ WAGNER, 2007, s. 88- 89.

⁶⁰ COOK, 2011, s. 150.

⁶¹ ROSEN, 1986, s. 135.

pomoci a vojenskej sily.⁶² Po prehre Cartera s Reaganom sa Sádát naďalej snažil o udržanie vzťahov.⁶³ Sádát sa stal na Západe obľúbeným a kritické stanovisko výberu Nobelovej komisie bolo tentokrát jednohlasne schválené.

Sádát si naplánoval odstúpenie od funkcie prezidenta na apríl 1982, keď posledné izraelské jednotky mali opustiť Sinajský polostrov. Avšak 6. októbra 1981 pri výročnej oslave egyptského víťazstva nad Izraelom po vojne v roku 1973 bol na Sádáta spáchaný atentát islamskou skupinou.⁶⁴ Jeden z aktérov atentátu, Chálid al-Islámbúlí, na súde svoje konanie odôvodnil troma argumentmi: „*Sádát zradil šari‘u, sväté právo; uzatvoril mier so Židmi; a prenasledoval a zatkol muslimských vodcov.*“⁶⁵

⁶² US FOREIGN POLICY: The US-Egyptian Relationship [online], dostupné z: <http://usforeignpolicy.about.com/od/countryprofi3/p/usegyptprofile.htm>; [cit. 5. 4. 2014].

⁶³ COOK, 2011, s. 152.

⁶⁴ WAGNER, 2007, s. 89- 90.

⁶⁵ ROSEN, 1986, s. 139.

4 NAGÍB MAHFÚZ

Nagíb Mahfúz sa narodil v Káhire v roku 1911 do nižšej strednej triedy. Ku svojmu miestu narodenia veľmi prilnul, a aj keď sa po 12 rokoch s rodinou odsťahovali do inej časti Káhiry, do Gamálíe sa rád vracal a naďalej považoval túto časť mesta za svoj domov.⁶⁶ Tiež sa v tejto časti Káhiry odohráva väčšina príbehov. Ako najmladší syn mal šiestich súrodencov. Vzhľadom k tomu, že medzi ním a ďalším súrodencom bol desaťročný rozdiel, so súrodencami si nerozumel, a preto bolo pre neho priateľstvo dôležitým prvkom už od detstva a sprevádzalo ho po celý život.⁶⁷ Prvé vzdelanie získal v *kuttab* (islamská škola, kde vyučujú náboženstvo a základy gramotnosti). O ďalšom vzdelaní (základná a stredná škola) je nedostatok informácií. Písaniu sa začal venovať v 30. rokoch ako študent filozofie, po vzoru súčasných arabských autorov ako sú napríklad al-Manfalútí, Taha Husajn a al-^cAqád. Po prečítaní filozofických úvah al-^cAqáda si uvedomil, že: „*Vďaka filozofii by som mohol nájsť správne odpovede na otázky, ktoré ma trápili... Mohol by som odhaliť záhadu existencie a ľudského osudu.*“⁶⁸ V rozhovore po udelení Nobelovej ceny uviedol, že vďaka týmto autorom na strednej škole prešiel z vedného zamerania (vynikal v matematike a vedách a očakávalo sa, že bude študovať medicínu alebo inžinierstvo⁶⁹) na literatúru a filozofiu.⁷⁰

Prvé amatérske príbehy vznikali už na základnej škole, keď písal metódou prerozprávania príbehu, ktorý prečítal, s dosadením zážitkov z jeho vlastného života.⁷¹ Ako študent preložil z angličtiny dielo James Baikia *Staroveký Egypt*. Viedla ho k tomu snaha zlepšiť si angličtinu a tiež

⁶⁶ HAYDAR, 1992, s. 37.

⁶⁷ EL-ENANY, 2003, s. 6- 11.

⁶⁸ EL-ENANY, 2003, s. 13.

⁶⁹ EL-ENANY, 2003, s. 13.

⁷⁰ NOBELPRIZE: Interview [online], dostupné z:

http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1988/mahfouz-interview.html; [cit. 21. 3. 2014].

národná hrdosť na dejiny svojej krajiny.⁷² V prvých dielach využíval záujem a poznatky zo starovekého Egypta,⁷³ ktoré pochádzali najmä z Káhirskeho múzea, ktoré ako štvorročný navštevoval so svojou matkou.⁷⁴ Jeho cieľom bolo priblížiť čitateľom svet starovekého Egypta, avšak nie náučným štýlom, ale týmto spôsobom poukázať na národné dejiny, na ktoré môže byť každý Egyptan hrdý.⁷⁵ Vyštudoval filozofiu, ale počas magisterského štúdia sa rozhodol venovať literatúre a stať sa profesionálnym spisovateľom.⁷⁶

Po štúdiu sa zamestnal ako štátny úradník, ktorého funkciu vykonával 54 rokov. Počas svojho života slúžil v rôznych oddeleniach pod odlišnými politickými režimami.⁷⁷ Jeho deň sa riadil podľa pevného systému. Pred prácou čítal noviny, potom nasledovala práca, po práci si doprial krátky spánok a večer venoval písaniu.⁷⁸ „*Ráno som bol štátny úradník, večer spisovateľ,*“ vyjadril sa o svojom dvojitom živote.⁷⁹ Povolanie štátneho úradníka mu nedovoľovalo venovať literatúre toľko času, ako by si prial, avšak na druhú stranu vďaka svojmu zamestnaniu mal dostatok inšpirácie pre svoje diela.⁸⁰ V rozmedzí v rokoch 1940 až 1980 pôsobil tiež ako scenárista. Začal najmä kvôli prilepšeniu k finančnej situácii a napísal scenáre k 25 filmom. Mnoho z nich sa dnes zaraďuje medzi klasiku egyptského filmového priemyslu. Významný je aj fakt, že

⁷¹ EI-ENANY, 2003, s. 12.

⁷² EL-ENANY, 2003, s. 35.

⁷³ HAYDAR, 1992, s. 34.

⁷⁴ EL-ENANY, 2003, s. 8.

⁷⁵ ONDRÁŠ, NAVRÁTILOVÁ, 2004, s. 46.

⁷⁶ EL-ENANY, 2003, s. 16.

⁷⁷ HAYDAR, 1992, s. 63.

⁷⁸ HAYDAR, 1992, s. 72.

⁷⁹ BRAINYQUOTE: Naguib Mahfouz Quotes [online], dostupné z: http://www.brainyquote.com/quotes/authors/n/naguib_mahfouz.html; [cit. 21. 3. 2014].

⁸⁰ EL-ENANY, 2003, s. 29.

mnoho jeho diel bolo podkladom pre filmy, ku ktorým ale scenáre nenapísal sám.⁸¹

Manželstvu sa dlhý čas bránil, najmä z obavy, že by mu mohlo brániť v jeho kariére spisovateľa. Rovnako život starého mládenca využil k poznávaniu mnoho žien, ktoré boli inšpiráciou pre ženské postavy v jeho dielach. Oženil sa v roku 1954 vo veku 43 rokov. O svojom súkromí na verejnosti veľa nehovoril, ale je známe, že mal dve dcéry. So svojou rodinou sa presťahoval do domu pri Níle, ktorý sa stal novým zdrojom jeho literárnej inšpirácie.⁸² Počas egyptskej revolúcie v roku 1952 na päť rokov prestal písať. Posledné dielo, ktoré napísal pred revolúciou, bolo známa trilógia (*Palace Walk (Bein el-Qasrein)*, *Palace of Desire (Qasr el-Shoaq)*, a *Sugar street (El-Shukkareyya)*) vychádzajúca v rokoch 1956 až 1957.

Na scénu sa vrátil v roku 1957, keď bol za trilógiu ocenený ocenením *State Encouragement Prize for Literature*⁸³ a začal pracovať na diele *Children of Gebelawi (Awlad haratina, 1967)*. Odmlku vysvetľoval tým, že spoločnosť, o ktorej zvykol písať, sa so svojimi sociálnymi neduhmi zmenila „cez noc“ spolu s novým režimom.⁸⁴ V diele *Children of Gebelawi*, napísanom po pauze, cítiť nespokojnosť z priebehu a výsledku revolúcie. Od polovice sedemdesiatych rokov každý týždeň prispieval do stĺpčeka denníku *al-Ahram*, v ktorom pri komentovaní aktuálnej situácie vyjadroval svoje politické, ekonomické aj spoločenské názory. V roku 1970 bol ocenený Štátnou cenou za literatúru. Napriek tomu, že jeho diela boli prekladané do svetových jazykov, záujem o jeho diela na Západe ostával najmä v kruhoch orientalistov a študentov arabského jazyka. V neskorých osemdesiatych rokoch však jeho

⁸¹ EL-ENANY, 2003, s. 31.

⁸² ENANY, 2003, s. 31-32.

⁸³ HAYDAR, 1992, s. 35.

⁸⁴ EL-ENANY, 2003, s. 25-31.

reputácia na Západe narástla. V roku 1996 *AUC Press*, vydavateľstvo, ktoré ako prvé začalo vydávať Mahfúzove diela v angličtine, na počesť jeho deväťdesiatych rokov založilo ocenenie *Naguib Mahfouz Medal for Literature*. Udeľuje sa najlepším súčasným dielam arabskej literatúry. Ocenené dielo je následne preložené do angličtiny.⁸⁵

4.1 Nobelova cena

Nagib Mahfúz bol ocenený Nobelovou cenou za literatúru v roku 1988. „*Arabský svet vyhral Nobelovu cenu spolu so mnou. Som presvedčený, že medzinárodné dvere sa otvorili aj arabskej literatúre a bude medzi ľuďmi oceňovaná.*“⁸⁶ V tom čase mal napísaných viac než 30 románov a bol známy po celom arabskom svete ako spisovateľ píšuci o modernej mestskej spoločnosti. Je faktom, že v jeho dielach sa vyskytuje najčastejšie prostredie Káhiry, menej Alexandrie (*Miramar*, 1967), ale dedina sa v jeho tvorbe nevyskytuje.⁸⁷ Cenu, ktorou bol ocenený, rozdelil medzi rodinu a charity (ako podporovateľ Palestíny venoval časť ceny aj palestínskym charitám⁸⁸).⁸⁹ Mahfúz za svojho života vycestoval z dôvodu nedostatku príležitostí iba dva krát. Ako študent si prial študovať vo Francúzsku, ale nebolo to možné. Keď vo veku 77 rokov dostal Nobelove ocenenie, cítil sa na cestovanie starý a cenu odmietol prijať osobne.⁹⁰ Z toho dôvodu ocenenie prevzali jeho dcéry a slávnostný prejav za neho prečítal jeho priateľ, egyptský spisovateľ Muhammad Salmáwí. Mahfúz sa v ňom predstavuje ako syn dvoch civilizácií-

⁸⁵ AUC PRESS: The Naguib Mahfouz Medal for Literature [online], dostupné z: http://www.aucpress.com/t-nmmdescription.aspx?template=template_naguibmahfouz; [cit. 22. 3. 2014].

⁸⁶ LUXNER, 1989, s. 15.

⁸⁷ EL-ENANY, 2003, s. 28.

⁸⁸ McFADDEN: Naguib Mahfouz, 94, Nobel Laureate in Literature, Dies [online], dostupné z: http://www.nytimes.com/2006/08/31/books/31mahfouz.html?pagewanted=all&_r=1&; [cit. 22. 3. 2014].

⁸⁹ HORWITZ, 1989.

⁹⁰ EL-ENANY, 2003, s. 32.

faraónskej a islamskej. Ďakuje za inšpiráciu v literatúre a umení týmto dvom civilizáciám, ktorá viedla k Nobelovmu oceneniu.⁹¹

Podľa Mahfúza Nobelovo ocenenie mal dostať skôr. Zdôvodňoval svoj názor dvoma argumentmi. Prvým bolo vyjadrenie, že by si ju mohol dlhšie užívať⁹², a druhým, „že by mal vďaka nej skutočný motív pre písanie.“⁹³ Veril, že vďaka oceneniu by sa jeho celý život zmenil, nemusel by žiť dvojité život byrokrata/spisovateľa, ale mohol by venovať svoj čas jedine písaniu.⁹⁴

4.2 Mahfúz po ocenení Nobelovej ceny

Vďaka Nobelovej cene sa celosvetové povedomie o arabskej kultúre rozšírilo na umenie beletrie. Nagíb Mahfúz sa považuje za prvého medzi arabskými spisovateľmi, ktorý začal využívať román. Bolo to najmä z dôvodu, že román je vhodnejší pre zachytávanie života moderných Arabov než napríklad epická báseň. Nagíb Mahfúz sa so zánietením vrhol do písania v tomto žánri a jeho romány sa stretávali so záujmom verejnosti, avšak najväčší prielom v arabskej beletrii nastal po vydaní trilógie, ktorá sa stretla s okamžitým úspechom a priniesla mu titul najvýznamnejší románopisec Egypta a uznanie v arabskom svete. Mahfúzov úspech inšpiroval ostatných autorov k písaniu tohto žánru a medzi čitateľmi narastal v obľube. Tiež sa stávali obľúbené autorské čítania, ktoré vystriedali básnikov.⁹⁵

Rád čítal svetových autorov, ako sú napríklad Stendhal, Kafka, Dostojevský, Proust a európsky kritici ho prirovnávali k Balzacovi, s čím

⁹¹ NOBELPRIZE: Nobel Lecture [online], dostupné z: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1988/mahfouz-lecture.html; [cit. 22. 3. 2014].

⁹² HAYDAR, 1992, s. 73.

⁹³ HAYDAR, 1992, s. 74.

⁹⁴ HAYDAR, 1992, s. 74.

Mahfúz nesúhlasil. Mahfúz využíval svoje diela k vyjadreniu nespokojnosti a frustrácie s režimom alebo ekonomickou situáciou. Podporoval politiku Sadáta a mierovú dohodu z Camp David.⁹⁶ Aj kvôli tomu jeho diela podliehali silnej kritike autorít spojené s nútenou cenzúrou. Prvýkrát sa stretol s kritikou náboženskej autority hneď pri vydaní prvého románu *The Game of Fates* (*Abath al-aqdar*, 1939). Dielo *New Cairo (Al-Qahira al-Jadida*, 1946), v ktorom opisoval korupciu a morálny úpadok medzi byrokraciou a politikmi, ktorý viedol k ekonomickému rozpadu krajiny a chudobe, vyvolalo rozruch medzi politickými autoritami, najmä kvôli podobnosti so skutočnými udalosťami, ktoré sa stali na egyptskom ministerstve. Mahfúz bol podrobený výsluchu, ktorý ale viedol *mufti* z Ministerstva waqf, brat Taha Husajna, ktorý si myslel, že Mahfúz je žiakom jeho brata a zbavil ho obvinenia. Mahfúzovo meno sa tiež objavilo v spojitosti so Salman Rushdie. Verejne demonštroval názor, v ktorom požadoval slobodu slova a nesúhlas proti fatwe ájatolláha Chomejního týkajúcej sa Rushdieho trestu smrti. Zakázané dielo *Children of Gebelawi* nevyhovovalo náboženským autoritám, ktoré toto dielo označili za odpadlícke. Noviny *al-Núr* označili román za bezbožný a Mahfúza označili za odpadlíka a slobodomurára. Mufti skupiny *al-Džihád* vydal fatwu, v ktorej označil za odpadlíka Salmana Rushdie aj Mahfúza a vyjadril názor, že trest smrti by mal platiť pre oboch. Mahfúz však od zástupcu Násira dostal vyjadrenie, že aj napriek zákazu diela a všetkého, čo sa v spojitosti o ňom napíše, nemá zákaz vydať knihu mimo Egypta. Kniha sa objavila na trhu v Bejrúte a predávala sa s Mahfúzovým vedomím v tajnosti aj v Káhire.⁹⁷ Mahfúz však nemal len odporcov. *Mufti* republiky v rozhovore pre *al-Ahram* uviedol, že je proti tejto fatwe. „*Nagíb Mahfúz je*

⁹⁵ HAYDAR, 1992, s. 12- 21.

⁹⁶ Lidové noviny, 2006, s. 17.

⁹⁷ HAYDAR, 1992, s. 63-66.

dôležitá literárna osoba.“⁹⁸ Vďaka tomuto významnému vyjadreniu Mahfúz získal podporu dôležitej autority.⁹⁹

Po roku 1967 sa zvýšila cenzúra na Nagíbove diela. Viedlo to k využívaniu symbolizmu v takej miere, že kritici pripisovali jeho diela k absurdizmu. Napriek silnému symbolizmu jeho diela vychádzali s meškaním alebo z nich vynechávali celé časti. Medzi jeho časté symboly patria vládni úradníci, predstavujúci byrokraciu, polícia ako donucovací orgán alebo zloději a vrahovia ako symbol korupcie.¹⁰⁰ So zmenou režimu so Sadátom prišla doba väčšej tolerancie, napriek tomu z diela *Love in the Rain (Al-Hubb taht al-matar, 1973)* cenzúra vynechala celú časť o bojovej fronte. Mahfúz chcel zmeniť svoje rozhodnutie ohľadom vydania knihy, ale vydavateľ by od neho žiadal náklady na tlač. Vzhľadom k nedostatku financií nakoniec povolil knihu vydať.¹⁰¹

4.3 Reakcie na Mahfúza

Udelenie Nobelovej ceny Nagíbovi Mahfúzovi vyvolalo otázky, prečo sa cena udeľuje mimo Európu a Ameriku. Nemecký týždenník *Der Spiegel* vyjadril prekvapenie nad rozhodnutím Nobelovej komisie. Ocenenie nezápadného autora považovali za ďalší z rozmarov Nobelovej komisie rozšíriť povedomie o literatúre z nových regiónov, pričom hodnotní európsky spisovatelia, ako napríklad Günter Grass alebo Friedrich Dürrenmatt, ostávajú naďalej bez ocenenia.¹⁰²

Názory na Nagíba Mahfúza sa líšia aj medzi egyptskými kritikmi. Jeden zo zaujímavých pohľadov na Mahfúzove diela poskytuje egyptský

⁹⁸ HAYDAR, 1992, s. 68.

⁹⁹ HAYDAR, 1992, s. 66- 71.

¹⁰⁰ HAYDAR, 1992, s. 14.

¹⁰¹ HAYDAR, 1992, s. 71.

¹⁰² Der Spiegel, 1988, s. 308.

spisovateľ Louis Awad, ktorý jeho diela obdivuje a zároveň zamieta.¹⁰³ Fakt, že Mahfúz mal mnoho nepriateľov dosvedčuje pokus o atentát pravdepodobne militantným islamistom v roku 1994, ktorý naňho zaútočil nožom v blízkosti Mahfúzovho domu. Polícia mu po tomto incidente chcela poskytnúť ochranu, ale Mahfúz ju odmietol. Bodnutie do krku spôsobilo zranenie zraku, sluchu a nervové poškodenie ruky, ktoré ho obmedzovalo v písaní.¹⁰⁴

¹⁰³ HAYDAR, 1992, s. 148.

¹⁰⁴ Lidové noviny, 2006, s. 17.

5 AHMED ZEWAİL

Ahmed Hassan Zewail sa narodil roku 1946 v Damanhúr a vyrastal v malom meste Desuq. V rodine bol jediným synom a mal tri sestry. Jeho otec pochádzal z Alexandrie, no rozhodol sa presťahovať do pokojnejšieho Desuq, kde rozbehol svoj vlastný biznis- dovážal a zhromažďoval bicykle a motorky. Stal sa významnou osobnosťou mesta a neskôr bol vymenovaný za úradníka.¹⁰⁵ V roku 1956, keď mal Zewail desať rokov a prezidentom Egypta sa stal Násir, prvý prezident egyptského pôvodu, Zewail mu napísal list. Prezident mu odpísal a list vyjadroval akúsi predtuchu v Zewailov úspech. *„Žiadam ťa, aby si pokračoval s trpezlivosťou a vášňou v nadobudnutí vedomostí, vyzbrojený dobrým správaním a dobrým úmyslom, aby si sa mohol v budúcnosti zapojiť do budovania veľkého Egypta.“*¹⁰⁶

Rodina vkladala do Zewaila veľké nádeje, chceli, aby študoval v zahraničí a do Egypta sa vrátil ako univerzitný profesor. Prvá zmienka o jeho úspechoch na univerzite zaznamenal krátky článok v novinách *al-Achbár*, kde písali o jeho dosiahnutých vysokých hodnoteniach.¹⁰⁷ Zewail sa riadil heslom: *„Si to, čo vieš,“*¹⁰⁸ ktoré ho poháňalo získavať vedomosti nad rámec svojho ročníka. Všetok svoj voľný čas venoval štúdiu kníh z vyšších ročníkov a vedeckých kníh.¹⁰⁹ Vysokoškolské vzdelanie získal v oblasti chémie na univerzite v Alexandrii a o päť rokov neskôr dostal príležitosť študovať na Pensylvánskej univerzite, kde získal doktorát z chémie.¹¹⁰ Po doštudovaní dostal niekoľko pracovných príležitostí, ale rozhodol sa pre postdoktorantské štúdium. Prihlášku poslal do piatich

¹⁰⁵ ZEWAİL, 2002, s. 11-13.

¹⁰⁶ Tamtiež, s. 21.

¹⁰⁷ Tamtiež, s. 34.

¹⁰⁸ Tamtiež, s. 35.

¹⁰⁹ Tamtiež, s. 34.

¹¹⁰ OTAVA, 26.

inštitúcií a prijali ho na každú z nich.¹¹¹ Rozhodol sa pre Kalifornskú univerzitu v Berkeley.¹¹²

Po štúdiu dostal viacero pracovných ponúk z rôznych štátov, mimo iné aj z Egypta. Zewail sa rozhodol pre Caltech (Kalifornská technická univerzita) s najvyššou kvalitou laboratórií a tried, kde mu bola poskytnutá vlastná kancelária a laboratórium. Zewail sa začal naplno venovať svojmu výskumu. Prvé ocenenie získal v roku 1984, a to cenu Národnej vedeckej nadácie za „špeciálne kreatívny výskum“ a v roku 1985 bola práca Zewaila a jeho tímu prvý krát národne uznaná v podobe ocenenia Buck-Whitney Medal. Medzi ďalšie významné ocenenia, ktoré boli Zewailovi udelené a majú pre neho zvláštny význam patrí Medzinárodná cena kráľa Fajsala (1989), Wolfova cena za chémiu (1993), Cena Roberta A. Welcha za chémiu (1997) ,Medaila B. Franklina (1998) a Nobelova cena (1999), o ktorej sa Zewail vyjadril ako o korunnom klenote pre vedcov. Medzinárodná cena kráľa Fajsala sa udeľuje v piatich kategóriách, a tie sú služba islamu, za islamské štúdiá, arabskú literatúru, a ďalej kategórie udeľované najmä Američanom, Ázijčanom alebo Európanom, a to za pokroky v medicíne a vede. Ahmed Zewail bol prvý vedec arabského pôvodu, ktorému bola táto cena udelená.¹¹³ Wolfova cena je podstatné vedecké ocenenie, ktoré založil vynálezca, diplomat a filantrop židovského pôvodu Dr. Ricardo Wolf s cieľom podporiť vynálezy vedy a umenia v prospech ľudstva. Zewail bol aj v tomto prípade prvý Arab a muslim ocenený za „*priekopnícky vývoj laserovej femtochémie. Pomocou laserových a molekulárnych lúčov, chémia teraz môže skúmať vývoj chemických reakcií ako sa dejú v reálnom čase.*“¹¹⁴ Cenu Roberta A. Welcha dostal za „*vynikajúce príspevky v chémii pre zlepšenie*

¹¹¹ ZEWAİL, 2002, s. 71.

¹¹² OTAVA, s. 26.

¹¹³ ZEWAİL, 2002, s. 170-171.

¹¹⁴ Tamtiež, s. 177.

ľudstva.“¹¹⁵ Medaila B. Franklina mala pre Zewaila zvláštny význam hlavne kvôli jeho osobnému obdivu k Franklinovi. Komisia, ktorá má na starosti udeľovanie týchto medailí je toho názoru, že Franklinovou medailou by mali byť ocenení iba vedci a novátori, ktorí už boli ocenení Nobelovou cenou, takže aj z tohto pohľadu to bol veľký úspech.¹¹⁶ V čase, keď Zewail dostal Franklinovu medailu, bol v Egypte podstate neznámy. Noviny boli plné informácií, ako Egypt vyhral Africký futbalový pohár. Zahraničné noviny písali: „Zewail by sa mal ostrihať ako Hosam Hassan (známy futbalista) aby dostal rovnaké uznanie.“¹¹⁷ Avšak po vydaní krátkeho článku v novinách *al-Ahram*, ktorý bol napísaný novinárom v Amerike, sa situácia zmenila. Keď Zewail navštívil Egypt, po prvý krát odkedy odišiel za štúdiom do Ameriky, privítal ho dav ľudí spolu s premiérom. Na poctu vyrobili poštové známky s jeho portrétom, nazvali po ňom ulicu v Damanhúr a dokonca po ňom v Desuq pomenovali školu, v ktorej študoval.¹¹⁸

Čo sa týka rodinného života, pár dní pred odchodom do Ameriky si za prvú ženu vzal Mirvat. Svadba, narýchlo usporiadaná pár dní pred odchodom do Ameriky, sa nekonala podľa egyptských tradícií. V Amerike sa im narodili dve dcéry- Maha a Amání. Po pár rokoch spoločného života Dr. Zewail dospel k názoru, že sú si so ženou rozdielni a dohodli sa na separácii a neskôr na rozvode. Vtedy sa Zewail rozhodol svoj život zasvätiť iba vede a výskumu. So svojou druhou ženou sa zoznámil v Saudskej Arábii pri prevzatí Medzinárodnej ceny kráľa Faisala. Díma sprevádzala svojho otca, ktorý bol v Saudskej Arábii kvôli oceneniu za literatúru.¹¹⁹ Vzali sa ešte ten rok a majú spolu dve deti, synov Nabíla

¹¹⁵ ZEWAİL, 2002, s. 178.

¹¹⁶ ZEWAİL, 2002, s. 179-180.

¹¹⁷ Tamtiež, s. 181.

¹¹⁸ Tamtiež, s. 48.

¹¹⁹ Tamtiež, s. 48- 173.

a Haniho.¹²⁰ V súčasnosti žije Ahmed Zewail v kalifornskom San Marine.¹²¹

5.1 Nobelova cena

Hlavným vedným odborom Ahmeda Zewaila je femtochémia a štúdium chemických reakcií. V roku 1999 získal za svoje výskumy Nobelovu cenu. V druhej polovici 80. rokov svojim dlhoročným výskumom prišiel na spôsob, ako sledovať chemické reakcie podobne ako pod časovou lupou, a tým sa stal prvým Egyptanom oceneným Nobelovou cenou v oblasti chémie a fyziky. Na základe svojho vlastného výskumu a štúdií Zewail vyvinul koncepciu inšpirovanú fotografom Edwardom Muybridgeom, ktorý vďaka kamerám s veľmi krátkou dobou expozície podal dôkaz o tom, že cválajúci kôň má v určitom krátkom okamihu všetky štyri nohy vo vzduchu. Zewailovi vnukol myšlienku zachytenia chemických reakcií pomocou laserových technológií. Chemické reakcie osvetľoval ultrakrátkymi laserovými zábleskami. Reakcie však prebiehajú omnoho rýchlejšie, než ktorýkoľvek iný známy pohyb a udávajú sa v časovej jednotke nazvanej femtosekundy ($1 \text{ fs} = 10^{-15} \text{ s}$).¹²² Slovo má pôvod vo švédskom slove femton, znamenajúce „pätnásť“.¹²³

V prvých experimentoch, ktoré uskutočňoval so svojou vedeckou skupinou v Caltechu, pozorovali molekuly iódokyanidu, ktoré sa rozdelili do iónov v reakcii trvajúcej 200 femtosekúnd. Chemik Robin Hochstrasser z Pensylvánskej univerzity sa k experimentom vyjadril ako k „úžasnému

¹²⁰ ZEWAİL: Autobiography [online], dostupné z: <http://www.zewail.caltech.edu/biography/Autobiography.pdf>; [cit. 4. 12. 2013].

¹²¹ OTAVA, 1999, s. 26.

¹²² OTAVA, 1999, s. 26.

¹²³ SICREE, 2010, s. 13.

*súboru experimentov, ktoré majú veľký vplyv na ďalší vývoj chémie.*¹²⁴ Kráľovská švédka akadémia vied uviedla, že pozorovanie vzniku a zániku chemických reakcií vo femtosekundách momentálne dosiahol vrchol, „pretože žiadna reakcia neprebíha rýchlejšie, ako táto.“¹²⁵ Zo začiatku bola Zewailova práca sústredená na pozorovanie základných chemických reakcií. Neskôr však s jeho skupinou a aj vedci po celom svete posunuli skúmanie na technológiu zmien v chemických reakciách v kvapalinách a pevných látkach. Vznikla nová vedná disciplína nazvaná femtosekundová, ktorá priniesla nový pohľad na už dávno pozorované reakcie, ako napríklad zachytenie slnečného svetla vo fotosyntéze alebo ako ľudské oko dokáže vidieť v noci.¹²⁶ Vedci označujú femtochémiu ako „zrod novej éry chémie“. Laserové technológie fungujú na systéme svetelných impulzov laseru. Impulz vyvolaný prvým laserom vyvolá chemickú reakciu a druhý zachytáva zmeny pozorovanej substancie po 10, 20, 30 a viac femtosekundách. Pomocou prístroja spektograf sa potom analyzujú chemické väzby pri daných zachytených impulzoch. Séria týchto impulzoch dáva dojem, akoby zmeny chemických substancií boli pozorované pod časovou lupou. Zewailovi sa podarilo nielen zvýšiť frekvenciu záberov, ale aj zvýšiť presnosť o sto miliónkrát.¹²⁷ Zachytené impulzy sú zobrazené v podobe krivky, ktorá zachytáva časovú závislosť žiarenia vznikajúcej alebo zanikajúcej molekuly.¹²⁸ Vedci veria, že v budúcnosti budú schopní chemické reakcie cielene riadiť. Pomocou tejto techniky tiež veria, že budú môcť študovať a zasahovať do dôležitých mechanizmov v živých procesoch a tiež prispieť k výrobe nových liekov.¹²⁹ Vďaka presnosti a bezpečnosti femtosekundových laserov sa dnes sa používajú najmä v chirurgických postupoch, ktoré vyžadujú precíznosť.

¹²⁴ SERVICE, 1999, s. 669.

¹²⁵ Tamtiež, s. 669.

¹²⁶ Tamtiež, s. 669.

¹²⁷ OTAVA, 1999, s. 26.

¹²⁸ JUNGWIRTH, 2000, s. 26.

¹²⁹ OTAVA, s. 26.

Lasery umožňujú odstrániť vlákno bez poškodenia druhého vlákna, čo je využívané v experimentálnych očných operáciách a operáciách miechy.¹³⁰

Oficiálne oznámenie o ocenení Nobelovej ceny dostal Zewail 12. októbra 1999 o 5:30 ráno kalifornského času, keď mu volal generálny tajomník švédskej akadémie.¹³¹ O 20 minút 6 hodín povedal slová, ktoré Zewail často opakuje na tlačových konferenciách: „*Toto je posledných dvadsať minút Vášho pokojného života.*“¹³² Mal pravdu. Správa o ocenení sa dostala do celého sveta veľmi rýchlo a stretla sa s veľkým ohlasom. Zewail predstavil svoju prácu 8. decembra počas Nobelovho týždňa, kedy laureáti prezentujú svoju prácu, za ktorú boli ocenení.¹³³ Vo svojom slávnostnom prejave 10. decembra Zewail zdôraznil, prečo má Nobelova cena taký význam. Pre vedcov všeobecne predstavuje uznanie za ich nemalé úsilie vedené k novým objavom a k novým vedným odborom a možnosť umiestniť sa v letopisoch histórie medzi ďalšími dôležitými vedcami. Význam pre vedu je priblíženie dôležitosti nových objavov pre verejnosť, a tak môže byť lepšie podporovaná verejnosťou a vládou. Avšak udelenie Nobelovej ceny malo pre Zewaila najmä osobný význam. V minulosti bol Egypt centrum vzdelanosti a školstva. Ak by sa cena udeľovala pred 2000 rokmi, Egyptania by podľa Zewaila uspeli v mnohých kategóriách. Pevne dúfa, že jeho nominovanie a ocenenie bude inšpiráciou a podporou pre mladú generáciu v Egypte, a tiež upovedomením, že vedec nemusí pochádzať z krajín prvého sveta, ale je možné prispieť k svetovej vede a technike aj ako vedec z Egypta. Tiež sa nádeja, že egyptská vláda sa upriami na rozvoj vedy a spoločnosti.¹³⁴

¹³⁰ Femtochemistry and Femtobiology, 2001, s. 3.

¹³¹ ZEWAIL, 2002, s. 182.

¹³² Tamtiež, s. 183.

¹³³ Tamtiež, s. 186.

¹³⁴ NOBELPRIZE: Banquet Speech [online], dostupné z: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/chemistry/laureates/1999/zewail-speech_en.html; [cit. 23. 1. 2014].

5.2 Zewail po ocenení Nobelovej ceny

V čase, keď bol Zewail ocenený Nobelovou cenou, pôsobil v meste Pasadena v Kalifornii, kde spolu s výskumným tímom experimentoval so zachytením priebehu chemických reakcií v reálnom čase. Po celom svete sa táto správa rozšírila neskutočne rýchlo a s veľkým ohlasom sa stretla najmä v Egypte. Zewail vo svojej autobiografii uvádza, že ulice boli skoro prázdne, pretože každý sledoval ceremóniu z Osla vďaka televízii alebo rádiu. Vtedajší prezident Muhammad Husní Mubárak po vyhlásení ocenenia osobne volal Zewailovi z dôvodu gratulácie a 11. decembra mu udelil najvyššie čestné ocenenie *Grand Collar of the Nile*.¹³⁵ Ako uvádza denník *Daily Press*, cena, ktorou bol Ahmed Zewail ocenený, mala hodnotu \$960,000 USD. Zewail mal mnoho nápadov a myšlienok, ako dosiahnuť progres v oblasti vedy a vzdelania. Jeho hlavným zámerom bolo podporiť vzdelanie mladých študentov v Egypte. Chcel založiť oceňovanie najlepších študentov na Americkej univerzite v Káhire, a tiež pre najlepších študentov gymnázia, na ktorom Zewail študoval. Časť peňazí chcel venovať na pomoc s vybavením na danej škole a zabezpečiť jej materiálo-technickú pomoc.¹³⁶ Na tento podnet je od roku 2001 na Americkej univerzite založená cena Ahmeda Zewaila určená pre originálnych a nadaných študentov tejto univerzity a udeľuje sa každý semester. Cena zahrňuje diplom podpísaný Zewailom a prezidentom univerzity a peňažná odmena je v hodnote 2000 LE (približne 5740 Kč).¹³⁷

5.3 Snaha o osvetu

Medzi vedcami aj laikmi sa prejavil jednotný pozitívny postoj k oceneniu Ahmeda Zewaila. Už v minulosti sa vyskytli úvahy, či

¹³⁵ ZEWAİL, 2002, s. 191.

¹³⁶ Tamtiež, s. 185.

¹³⁷ AUC EGYPT: Award Details [online], dostupné z: <http://www.aucegypt.edu/current/zewail/Pages/about.aspx>; [cit. 28. 3. 2014].

Nobelova cena nie je prepojená s politickými záujmami. K otázke prepojenia Nobelovej ceny vo vedných disciplínach s politickými záujmami podľa Zewaila nie je namieste a nedorozumenia vznikajú najmä z nedostatku informácií o charakteru Nobelovej ceny za vedu. Na druhú stranu priznáva, ohľadom Nobelovej ceny za mier určité politické záujmy v ocenení hrajú rolu.¹³⁸

Základnou ideou Dr. Zewaila je zdôrazniť potrebu vzdelania najmä v oblasti vedy a chémie, ktoré je krokom k progresu, potrebnému pre nárast národnej prosperity. Uvedomuje si, ako je spojené kvalitné školstvo s ekonomickým rastom krajiny. Vedecké myslenie sa stáva dôležitou podstatou pre vývoj spoločnosti. Pre rozvoj vedy v rozvojových krajinách je potrebná spolupráca s rozvinutými krajinami, nie však založená na podpore určitých politických strán, ale na podpore, ktorá pomôže celému obyvateľstvu, najmä odbornou a finančnou pomocou v ekonomickom vývoji.¹³⁹¹⁴⁰ Na dôkaz toho, že jeho myšlienky nie sú nereálne v roku 1999 prezidentovi Mubárakovi predložil návrh o založení neziskovej univerzity (v tom čase originálna myšlienka) so zameraním na vedu a techniku pre najlepších študentov. Pre projekt bola venovaná pôda, avšak kvôli právnym nezrovnalostiam bola pôda navrátená vláde. Z toho dôvodu sa projekt nazvaný *Zewail city of Science and Technology* zrealizoval až v roku 2011 po Mubárakovom zvrhnutí.¹⁴¹

Ahmed Zewail je osobnosťou, ktorá svoje úspechy dosiahla vytrvalosťou a pevnou vôľou. Rozhodnutie vycestovať za štúdiom do Ameriky bolo kľúčové a otvorilo mu bránu do sveta vedy na vyššej úrovni, hlavne čo sa týka technického vybavenia laboratórií, spolupracovania

¹³⁸ SAMI, 2002.

¹³⁹ ZEWAİL, 2001, s. 741.

¹⁴⁰ ZEWAİL, 2013, s. 16.

¹⁴¹ ZEWAİL CITY: Overview [online], dostupné z: <http://www.zewailcity.edu.eg/the-city/city-overview/>; [cit 30. 10. 2013].

s vedeckými kapacitami a aj Nobelovými laureátmi. Zewail si v Amerike splnil svoju podobu „*amerického sna*“. Otázkou je, či by sa mu podarilo dosiahnuť úspechy takého rozsahu v oblasti chémie aj v prípade, keby ostal v Egypte. Napriek plánu, podľa ktorého mal vyštudovať v zahraničí a vrátiť sa do vlasti ako vysokoškolský profesor, využil možnosti, ktoré Amerika ponúkala a do Egypta sa po prvý krát vrátil až v 52 rokoch. Väčšinu života prežil v zahraničí, v kultúrne, sociálne aj politicky odlišnom prostredí, a malo to naňho značný vplyv. Napriek dvojitému občianstvu (egyptské a americké) považoval Egypt za svoj domov a snažil sa pozdvihnúť kvalitu egyptského školstva. Dôkazom, že svoje slová myslel vážne, Nobelovu cenu využil k rozvoji egyptských škôl, na ktorých študoval. Taktiež koncept univerzity pre najlepších študentov, ktorý sa spočiatku stretol s neúspechom kvôli vtedajšiemu režimu, je dôkazom, že Zewail mal skutočnú snahu o zlepšenie kvality školstva a oblasť vedy v Egypte. Je možné, že si uvedomoval možnosť menších vedeckých úspechov, keby zostal pôsobiť v Egypte.

6 MUHAMMAD AL-BARÁDĀCÍ

Dr. Muhammad al-BarādĀcī sa narodil v roku 1947 v Káhire do vyššej strednej triedy. Jeho matka sa starala o domácnosť a otec bol právny zástupca a riaditeľ *Egyptian Bar Association*, ktorý bojoval za demokraciu a ľudské práva počas režimu Násira a Sádáta. Počas svojho života bol konfrontovaný vládou, ako napríklad mal odpočúvaný telefón alebo mu robili zlé meno ako právnikovi. Al-BarādĀcī sa narodil ako najstarší syn spomedzi dvoch bratov a dvoch sestier. Vychovávala ho francúzska pestúnka a navštevoval súkromnú školu.¹⁴² V 19 rokoch sa stal národným majstrom mládeže vo squashu.¹⁴³ Muhammad al-BarādĀcī sa rozhodol pokračovať v otcových krokoch a vyštudoval právo na Káhirskej univerzite. V jednom z rozhovorov uviedol, že si nie je istý, či bol ovplyvnený svojim otcom, túžbu stať sa právnikom a pomôcť pri budovaní spoločnosti, ktorá by bola slobodná, mal od nepamäti. Skôr sa prikláňa k možnosti ovplyvnením prostredím, v ktorom vyrastal, a to chudobou v Egypte, situácia jeho otca prenasledovaného za snahu slobody slova, atď.¹⁴⁴ Po vyštudovaní bakalárskeho stupňa sa pripojil k diplomatickým službám Egypta a OSN ho poslala na misiu do New Yorku a Ženevy. Jeho oborom sa stali politické a právne záležitosti, a tiež získal prvé skúsenosti s kontrolou zbrojenia. Počas misie študoval na Právnickej univerzite, kde v roku 1974 získal doktorát z práv. Po štúdiu bol vymenovaný za osobného asistenta ministra zahraničných vecí Egypta a túto pozíciu zastával do roku 1978. Bol taktiež členom tímu, ktorý v Camp David uzavrel mier s Izraelom. Práca pre OSN mu bola ponúknutá v roku 1980, ktorú prijal hlavne z dôvodu pocitu obmedzenia

¹⁴² ACADEMY OF ACHIEVEMENT: Mohamed ElBaradei [online], dostupné z: <http://www.achievement.org/autodoc/page/elb0int-1>; [cit. 1. 11. 2013].

¹⁴³ CBC NEWS: Mohamed ElBaradei [online], dostupné z: <http://www.cbc.ca/news/world/mohamed-elbaradei-egypt-s-president-in-waiting-1.1022388>; [cit. 11. 11. 2013].

¹⁴⁴ ACADEMY OF ACHIEVEMENT: Mohamed ElBaradei [online], dostupné z: <http://www.achievement.org/autodoc/page/elb0int-2>; [cit. 11. 11. 2013].

vo vtedajšej funkcii, a popri tom vyučoval právo na Univerzite New York.¹⁴⁵ Od roku 1984 zastával v IAEA viaceré vedúce funkcie.¹⁴⁶ Počas druhej vojny v Zálive bol poslaný so svojim tímom do Iraku aby odstránil jadrový program zbraní.¹⁴⁷ V roku 1997 prezval funkciu riaditeľa spoločnosti po Hans Blixovi. Rok na to bol inšpekčný tím vyhnaný z Iraku Saddámom Husajnom. Al-Barádčí bol presvedčený, že nukleárny program je v Iraku zničený, avšak nemohol potvrdiť stav chemických či biologických zbraní. IAEA sa vrátila do Iraku v roku 2002 a potvrdila, že tím nenašiel žiadne stopy po bývalom jadrovom programe.¹⁴⁸

6.1 Nobelova cena

Al-Barádčí bol v roku 2005 ocenený spoločne s IAEA Nobelovou cenou za mier. Al-Barádčí bol tesne pred oznámením Nobelovej ceny zvolený za riaditeľa IAEA (Medzinárodná agentúra pre atómovú energiu) na tretie funkčné obdobie. Spoločne s touto organizáciou získal Nobelovu cenu za mier v roku 2005.¹⁴⁹ „Nobelova cena je pre nás silný odkaz-vydržať v našom úsilí pracovať pre bezpečnosť a rozvoj. Stály mier nie je jediný úspech, ale tiež prostredie, postup a záväzok.“¹⁵⁰ Spoluprácu v IAEA porovnáva k orchestru: „Som ako dirigent jedného kvalifikovaného, dobre naladeného a oddaného orchestra.“¹⁵¹ Nobelov výbor udelil cenu za mier IAEA a al-Barádčovi „za ich snahu zabrániť využívaniu nukleárnej

¹⁴⁵ ACADEMY OF ACHIEVEMENT: Mohamed ElBaradei [online], dostupné z: <http://www.achievement.org/autodoc/page/elb0int-3>; [cit. 11. 11. 2013].

¹⁴⁶ FISHER, 1997, s. 126.

¹⁴⁷ ACADEMY OF ACHIEVEMENT: Mohamed ElBaradei [online], dostupné z: <http://www.achievement.org/autodoc/page/elb0bio-1>; [cit. 28. 12. 2013].

¹⁴⁸ FISHER, 1997, s. 115- 126.

¹⁴⁹ ELBARADEI, 2011, s. 183.

¹⁵⁰ NOBELPRIZE: Nobel Lecture [online], dostupné z: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2005/elbaradei-lecture-en.html; [cit. 28. 12. 2013].

¹⁵¹ VALENTI, 2005, s. 36.

*energie pre vojenské účely a za garanciu bezpečného využitia nukleárnej energie pri mierových účeloch.*¹⁵²

Kuriózne je, že zvykom informovať ocenených je hodinu a pol pred oficiálnym oznámením, avšak al-Barád^{cí} sa oznámenie o ocenení dozvedel 7. októbra 2005 doma pri sledovaní oznámení v TV. Narýchlo organizovaná konferencia IAEA bola plná emócií ľudí pochádzajúcich z viac než 90 krajín, ktorí sa snažili o bezpečnejší svet. Vo svojom slávnostnom príhovore na odovzdávaní cien v Osle predstavil prácu IAEA. Spomedzi viacerých cieľov a ideálov zdôraznil najmä snahu udržať nukleárny materiál z dosahu extrémistických skupín a zabezpečiť, aby mierové nukleárne aktivity neboli zásterkou pre programy zbraní.¹⁵³ Vyjadril tiež obavy týkajúce sa čierneho trhu s nukleárnym materiálom a vybavením, šírenia zbraní a citlivej nukleárnej technológie a stagnácie nukleárneho odzbrojenia.

Podľa al-Barád^{cí}a jediná cesta k vyhnutiu sa ďalším nukleárnym konfliktom je úplné jadrové odzbrojenie. Al-Barád^{cí} navrhuje tri kroky k dosiahnutiu bezpečnosti. Nukleárne a rádioaktívne zbrane musia byť chránené pred extrémistickými skupinami. V roku 2001 sa IAEA zapojila do medzinárodnej kampane na ochranu týchto materiálov. Boli navrhnuté zákroky, ktoré v čase ocenenia (2005) boli naplnené asi na 50% - IAEA s medzinárodným tímom sa snažili zabezpečiť ochranu vysokovýkonných rádioaktívnych a nukleárných zdrojov, presadenie špeciálneho školenia právnych úradníkov, a tiež monitorovanie hraničných prechodov.

Ako druhý krok al-Barád^{cí} navrhuje sprísniť kontrolu nad výrobou materiálu, ktorý by sa mohol zneužiť na výrobu nukleárnej bomby. Dosiahol by to zriadením spoločných bánk, ktoré by mala pod správou

¹⁵² NOBELPRIZE: Facts [online], dostupné z:

http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2005/elbaradei-facts.html; [cit. 10. 11. 2013].

¹⁵³ ELBARADEI, 2011, s. 187.

IAEA. Zabránilo by sa tak štátom vyvíjať vlastnú nukleárnu energiu a zabezpečil by sa dohľad nad používaním energie len k mierovému úžitku. Tiež by sa začalo spolupracovať na medzinárodnej výrobe paliva, riešeníach otázok nakladania s odpadom a opätovnom spracovaní. Taktiež je potrebné posilniť overovací systém tak, aby IAEA bola podporovaná Bezpečnostnou radou OSN.

V treťom kroku al-Barádí požaduje zrýchliť snahu o celkové odzbrojenie. Al-Barádí poukázal aj na mierové využitie nukleárnej energie. Predstavil viacero projektov, ktoré využívajú nukleárnu energiu k podpore rastu úžitkových rastlín (Vietnam), k hľadaniu vodných zdrojov (Latinská Amerika) alebo k štúdiu klimatických zmien (Japonsko). Vďaka oceneniu sa ciele IAEA stali známe nie len širokej verejnosti, ale stretli sa s rozsiahlym záujmom médií na každom kontinente. Do udelenia Nobelovej ceny nebola práca IAEA verejnosti podávaná cez médiá v širších súvislostiach, ale poukazovali iba na úlohu jedného oddelenia, ako napríklad na preverovanie nukleárnych zbraní v niektorých kritických situáciách. Avšak IAEA od svojho vzniku preverila viac než 900 zariadení v 70 krajinách.

Odôvodnenie udelenia Nobelovej ceny jasne poukázalo na široké spektrum aktivít, na ktoré sa organizácia sústreďuje. Medzi ne patrí snaha podporovať bezpečné použitie nukleárnej energie v mierovom využití, a to v nukleárnej medicíne, ktorá zápasí so srdcovými chorobami; ďalej v hľadaní a riadení podzemných vôd; odsol'ovaní alebo vo využití tejto energie na šľachtenie jačmeňa vo vysokých nadmorských výškach a taktiež ďalších potravín a zvierat.¹⁵⁴ Nobelove uznanie taktiež zdôraznilo význam finančnej nezávislosti IAEA. Limitované finančné zdroje obmedzovali technologickú spôsobilosť, a preto bola organizácia závislá

od pomoci členských štátov. Vďaka spoluprácnímu sa pomocou Nobelovej ceny al-Barád¹⁵⁴ začal verejne žiadať potrebu zosilnenia nezávislosti IAEA pomocou finančnej podpory.¹⁵⁵

6.2 IAEA

IAEA je medzinárodná organizácia zaoberajúca sa vytváraním pravidiel o bezpečnom používaní jadrovej energie a dohliadaní na ich dodržiavanie a zabraňuje používaniu na vojenské účely.¹⁵⁶ Organizácia vznikla v roku 1957, štyri roky po prejave Dwighta Eisenhowera (vtedajší prezident USA) nazvanom „*Atómy pre mier*“. Koncept jeho prejavu sa stal základom pre vznik princípov nukleárnej diplomacie. Podstatou bol vznik medzinárodnej aliancie, ktorá by napomáhala mierovému používaniu atómovej energie a zabránila šíreniu nukleárných zbraní.¹⁵⁷ S rastúcou medzinárodnou podporou na zastavenie ďalšieho šírenia nukleárných zbraní vznikali myšlienky možnej celkovej eliminácie týchto zbraní. V roku 1967 vznikla regionálna *Dohoda o zákaze jadrových zbraní v Latinskej Amerike* (dohoda Tlatelolco) a rok nato celosvetová *Dohoda o nešírení jadrových zbraní* (NPT). V 70. rokoch sa ukázalo, že NPT sú ochotné dodržiavať takmer všetky kľúčové priemyselné krajiny. V 80. rokoch, a hlavne po incidente v Černobyle, dopyt po jadrových elektrárnach v západných krajinách prudko klesol. V tomto čase vlády využívali spoluprácou s IAEA len v problémových situáciách.

Narušenosť bezpečnosti IAEA dokladajú dva incidenty. Prvým je objavenie tajného irackého nukleárneho programu zbraní a druhým

¹⁵⁴ NOBELPRIZE: Nobel Lecture [online], dostupné z: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2005/elbaradei-lecture-en.html; [cit. 21. 1. 2014].

¹⁵⁵ ELBARADEI, 2011, s. 189.

¹⁵⁶ IAEA: The „Atoms for Peace“ Agency [online], dostupné z: <http://www.iaea.org/About/about-iaea.html>; [cit. 21. 1. 2014].

¹⁵⁷ ELBARADEI, 2011, s. 4.

odhalenie skutočnosti, že Kórejská ľudovodemokratická republika ako druhá krajina porušila dohodu NPT. Tieto skutočnosti viedli k zosilneniu úlohy IAEA v rozširovaní nukleárnej bezpečnosti. Ďalšou hlavnou časťou záujmov IAEA sa stalo zavádzanie nukleárnej vedy a jej mierového využitia do rozvojových krajín.¹⁵⁸ Dnes sa zaoberá niekoľkými odvetviami ako realizovať využitie nukleárnej energie, napríklad vo výrobe elektriky, tepla a v odsolovaní vody.¹⁵⁹

Al-Barádí zdôrazňuje aj pozitívne použitie nukleárnej energie. Je toho názoru, že ľudia sú natoľko ovplyvnení negatívnou reprezentáciou nukleárnej energie médiami, že si neuvedomujú potrebu tejto energie. Hovoria za to fakty, ako napríklad, že 16% svetovej elektriny pochádza z nukleárnej energie. Takisto ako zemný plyn alebo uhlie, využívanie nukleárnej energie má tiež svoje riziká. Podľa al-Barádí je potrebné zvážiť výhody, ktoré tieto riziká prinášajú.¹⁶⁰

6.3 Al-Barádí po udelení Nobelovej ceny

Po udelení Nobelovej ceny al-Barádí a IAEA založili s použitím peňažného ocenenia (525 000eur) *IAEA Nobel Cancer and Nutrition Fund*, ktorý slúži ako finančná pomoc pri mierovom využívaní nukleárnej energie pre rozvojové krajiny, zvlášť v oblasti zdravia a potravinárskej výroby. Špeciálny fond má pomocou stáží a školení zintenzívniť oblasti liečby rakoviny (pomocou praktických tréningov v radiačnej onkológii) a výživy (pomocou vzdelávacích programov poukazujúcich na dôležitosť zdravého vývoja detí používaním nukleárnej techniky). Školenia sú poskytované tiež v regionálnych centrách v Afrike, Ázii a Latinskej

¹⁵⁸ FISHER, 1997, s. 1-3.

¹⁵⁹ FISHER, 1997, s. 325.

¹⁶⁰ ACADEMY OF ACHIEVEMENT: Mohamed ElBaradei [online], dostupné z: <http://www.achievement.org/autodoc/page/elb0int-4>; [cit. 12. 2. 2014].

Amerike. Idea tohto špeciálneho fondu je zabezpečenie prospechu z Nobelovej ceny pre všetkých ľudí.¹⁶¹

6.4 Médiá a al-Barádčí

Reakcie na udelenie Nobelovej ceny IAEA a jej riaditeľovi boli rozporuplné. Názory na efektivitu ich snahy zabrániť militantnému využitiu nukleárnej energie taktiež nie sú jednotné. Podľa *Wall Street Journal* al-Barádčí napriek tomu, že v skutočnosti je protizápadne a protiizraelsky naladená politická osobnosť chrániaca obľúbené režimy z obvinenia šírenia nukleárnej energie, Nobelovu cenu využil k zdokonaleniu svojho imidžu právnika, ktorého záujem je svetový mier a spravodlivosť. (*Wall Street Journal* pravdepodobne naráža na nezhody s americkým prezidentom Bushom ohľadom existencie nukleárnych zbraní v Iraku). Denník taktiež pripomína anonymné výpovede technických expertov z IAEA, ktorí boli nespokojní s prepracovávaním správ týkajúcich sa Iránu tak, aby sa riaditeľovi hodili, napr. al-Barádčí sa snažil ospravedlniť iránske snahy o nákup berýlia, ktorý je podstatný pri výrobe nukleárnych zbraní a tiež sa nevyjadril k satelitným snímkam zachytávajúcim vojenského komplexu, ktorý sa môže využívať na testovanie jadrových zbraní, ku ktorému Teherán odmietol prístup inšpektorov z IAEA.¹⁶² Karel Polanecký zo spoločensko-ekologického časopisu *Sedmá generace* sa pridáva ku kritickému pohľadu na ocenenie ElBaradeia a IAEA. Svetové mocnosti vlastniace jadrové zbrane sa na konferencii *Dohody o nešírení jadrových zbraní* nedohodli na záväzných podmienkach. Polanecký najmä poukazuje na al-Barádčiovu propagáciu mierového využitia nukleárnej energie, ktorá vo výsledku podporuje šírenie nukleárneho materiálu.¹⁶³

¹⁶¹ ELBARADEI, 2005.

¹⁶² PLETKA, RUBIN, 2008.

¹⁶³ POLANECKÝ, 2005, s. 60.

Na druhej strane medzinárodný vedecký žurnál *Nature* poukazoval na vhodné načasovanie ocenenia Nobelovej ceny pre IAEA. Podľa *Nature* s väčšou podporou vlád by IAEA mohla vykazovať lepšie výsledky a tiež podporuje ideu jednotného spravovania svetovej nukleárnej energie.¹⁶⁴

¹⁶⁴ ANONYMOUS, 2005, s. 927.

7 ZÁVER

Vo svojej bakalárskej práci zaznamenávam pôsobenie, prácu a jej následné vnímanie verejnosťou jak v Egypte, tak aj v zahraničí Egypt'anov ocenených Nobelovou cenou. Štyria laureáti sú ocenení v kategóriách za mier, literatúru a chémiu.

Nobelova cena za mier sa podľa Nobelovho testamentu udeľuje osobe, ktorá sa zaslúžila k zlepšeniu vzťahov medzi národmi alebo za propagáciu mierových kongresov. Dôvodom k oceneniu Sádáta aj al-Barád'íja bola prvá podmienka, a to zásluhy za zlepšenie medzinárodných vzťahov. Sádát v roku 1978 rokoval s izraelským premiérom v Camp David o mieri medzi arabskými štátmi a Izraelom. S podniknutým krokom arabské štáty nesúhlasili a pokladali tento čin za Sádátovu zradu. Nesúhlas s podpísaným mierom sa prejavil tiež v Egypte, ktorý sa spájal s nespokojnosťou celkovej Sádátovej politiky. Nepokoje prerástli do odporu vyjadreného spáchaním atentátu na Sádátovu osobu. Na druhú stranu, Sádát touto dohodou získal pre Egypt spojenca v Amerike. Al-Barád'í sa s orgnizáciou IAEA snažil zabrániť šíreniu nukleárneho materiálu pre vojenské účely a upriamiť využitie nukleárnej energie v prospech ľudstva vo svete aj na Blízkom východe. Boli ocenení spoločnou cenou v roku 2005. Na výber Nobelovej komisie sa objavili protichodné názory. Jedno stanovisko spočívalo v nedôverčivom pohľade na myšlienku spojenia propagácie mierového využitia nukleárnej energie so snahou minimalizovať jej militantné použitie. Ciele al-Barád'íja sa stretli aj so sympatizantmi a podporou mierového využitia tejto energie.

Nagíb Mahfúz, väčšinu života západnými kritikmi nepovšimnutý a v arabskom svete za svoje názory prenasledovaný, dostal Nobelovu cenu za literatúru ako prvý muslim vo veku 77 rokov. Na Mahfúza bol tiež za politické názory vyskytujúce sa v jeho dielach podniknutý atentát (neúspešný). Mahfúzove diela sa počas jeho života stretávali s kritikou

autorít, cenzúrou a odmietaním. Obyčajní ľudia však jeho diela obľubovali, o čom svedčí vydávanie kníh aj napriek zákazu alebo početné sfilmovanie jeho diel.

Za zásadný vedecký výskum získal Nobelovu cenu za chémiu Ahmed Zewail v roku 1999. V čase ocenenia pôsobil v Amerike. Úsilie Zewaila priviedlo k objavom, ktoré významne prispeli vo vede aj v konkrétnych medicínskych operáciách. Veľkú iniciatívu venuje tiež rozvoju škôl a vedných odborov v Egypte. Je zástanca názoru, že podpora školstva zabezpečí zlepšenie celkovej situácie v rozvojových krajinách.

Záverom by som chcela poukázať na to, že každé jedno ocenenie je osobité, získané za rôznych okolností a v inej kategórii, a teda nie je možné prísť k jednotnému generalizačnému záveru.

8 POUŽITÁ LITERATÚRA A PRAMENE

Literatúra

Beard, M. – Haydar, A. (1993). *Naguib Mahfouz: From Regional Fame to Global Recognition* (New York, Syracuse University Press).

Brož, I. (2010). *Slasti a strasti: příběhy ze života Nobelovy ceny a jejího zakladatele* (Praha, Olympia).

Cook, S. A. (2011). *The Struggle for Egypt* (New York, Oxford University Press).

ElBaradei, M. (2011). *The Age of Deception* (New York, Metropolitan Books).

El-Enany, R. (2003). *Naguib Mahfouz: The Pursuit of Meaning* (New York, Taylor & Francis).

Finklestone, J. (1996). *Anwar Sadat: Visionary Who Dared* (Portland, Frank Cass).

Fisher, D. (1997). *IAEA: The First Forty Years* (Vienna, Intl Atomic Energy Agency).

Gilbert, M. (2002). *Izreal- dějiny* (Praha, BB art).

Bareš, L. – Gombár, E. – Veselý, R. (2009). *Dějiny Egypta* (Praha, Lidové noviny).

Kropáček, L. (2003). *Duchovní cesty islámu* (Praha, Vyšehrad).

Levinovitz, A. W. – Ringertz, N. (2001). *Nobel Prize: The First 100 Years* (World Scientific Pub Co Inc).

Rosen, N. D. (1986). *Anwar El-Sadat: A Man of Peace* (Chicago, Childrens Press).

Sadat, A. (1978). *In Search of Identity* (New York, Harper & Row).

Sorby, K. (2005). *Arabský východ* (Bratislava, Slovak Academic Press).

Wagner, H. L. (2007). *Anwar Sadat and Menachem Begin (Modern Peacemakers)* (New York, Chelsea House).

Zewail, A. (2002). *Voyage Through Time: Walks of Life to the Nobel Prize* (Cairo, American University of Cairo Press).

Články

Der Spiegel (1988). *Völlig überrascht*. 17. 10. 1988, s. 308.

EIBaradei, M. (2005). IAEA Special Fund- Nobel Peace Prize for 2005. *IAEA* 25. 11. 2005, s. 1-2.

European Science Foundation (2001). *Femtochemistry and Femtobiology (ULTRA)*. 08/2001, s. 2- 5.

Horwitz, T. (1989). At the Ali Baba With Naguib Mahfouz. *Wall Street Journal* 16. 01. 1989, s. 1.

Jungwirth, P. (2000). Chemie v reálném čase. *Vesmír* 79 (1), s. 26.

Lidové noviny (2006). *Zemřel nositel Nobelovy ceny Nagíb Mahfúz* 19 (203), s. 17.

Luxner, L. (1989). A Nobel for the Arab Nation. *Saudi Aramco* 40 (2), s. 14- 25.

Nature (2005). *Peace and honour*. 13. 10. 2005, s. 927.

Observe Reporter (1978). *Security Tight As Begin Arrives In Oslo To Accept Nobel Prize*. 9. 12. 1978, s. 16.

Ondráš, F. – Navrátilová, H. (2004). Obraz starověkého Egypta v díle Nagíba Mahfúze. *Nový Orient* 59 (3), s. 45- 49.

Otava B. (1999). Reakce ostře sledované očima laserů. *Hospodářské noviny* 43 (204), s. 26.

Pletka, D. – Rubin, M. (2008). EIBaradei's Real Agenda. *Wall Street Journal* 25. 2. 2008.

Polanecký, K. (2005). Boj za dobrou věc a klapky na očích. *Sedmá generace* 06/2005, s. 60.

Sami, A. (2002). Clash of words. *Al-Ahram Weekly Online* 02/2002, s. 14-20.

Seib, G. F. (1985). Caution in Cairo. *Wall Street Journal* 07. 03. 1985, s. 1.

Service, R. F. (1999). A winning flash dance. *Science* 286 (5440), s. 667-669.

Sicree, A. A. (2010). The World's Fastest Scientist. *Saudi Aramco World* 01/02 2010, s. 12- 15.

Valenti, P. C. (2005). Mohamed ElBaradei Named Man of Peace: The Politics of the Nobel Peace Prize. *Washington Report on Middle East Affairs* 12/2005, s. 36- 37.

Weinbaum, M. G. (1985). Egypt's „Infitah“ and the Politics of US Economic Assistance. *Middle Eastern Studies* 21 (3), s. 206- 222.

Zewail, A. H. (2001). Science for the have-nots. *Macmillan Magazines* 2001, s. 741.

Zewail, A. H. (2013). The revolution Egypt needs. *International Herald Tribune* 14. 10. 2013, s. 6.

Internetové zdroje:

<http://www.achievement.org>

<http://www.adst.org>

<http://www.aucegypt.edu>

<http://www.aucpress.com>

<http://www.brainyquote.com>

<http://www.iaea.org>

<http://www.ibiblio.org>

<http://www.nobelprize.org>

<http://www.nytimes.com>

<http://www.zewail.caltech.edu>

<http://www.usforeignpolicy.about.com>

<http://www.zewailcity.edu.eg>

9 RESUMÉ

This paper is dedicated to description of important life events, main work and its influence of Egyptian Nobel prize laureates. There are four of them awarded in three categories: peace prize, literature and chemistry.

It is also focused on reactions and opinions which are connected with work of these laureates. Attention is also paid to the introduction of Nobel's life and Nobel prize.

The paper consists of four parts. Every part is dedicated to one of laureate. In the conclusion I summarize the reasons why the prizes were given to these Egyptians.